

לחברי חוג כלנית ולכל קוראי כתב העת "כלנית" שלום.

ידיעון חודשי מס. 18, תשפ"ד, 8.1.2024

בידיעון זה, אנו מציגים את המאמרים והכתבות שעלו לאתר "כתב-עת כלנית" בחודשים נובמבר-דצמבר 2023. כתב העת כלנית מופיע בפורמטים שונים במחשב השולחני (דסקטופ) לעומת הטלפון הנייד; בעוד שבמחשב לוח התצוגה מחולק לשלושה חלקים אורכיים (להלן פסים), הרי שבפלאפון מופיע בתצוגה רק פס אחד. במחשב שלושת הפסים מחולקים לשלושת המדורים הבאים: בפס הימני מופיע מדור "חדשות ומציאות", בפס המרכזי מופיע המדור "מאמרים" ובפס השמאלי מופיע המדור "פורחי החודש" הנכתב על ידי ערגה אלוני. במאמרים המופיעים בפס המרכזי אנו מעלים נושאים בוטניים חשובים הכוללים גם סיכום של מה שנכתב עד כה בנושא הנידון ומצטטים ספרות מפורטת ובמדור "חדשות ומציאות" אנו מדווחים על מציאות ותופעות מיוחדות בצמחי הבר של ארצנו.

רצוננו להצביע בפניכם על תכנים חשובים שקיימים בכתב העת הדיגיטליים ומיעטנו להצביע עליהם עד כה: בפס הסרגל השחור המופיע בחלק העליון של דף הבית מופיעים הפריטים (כפתורים) הבאים: נושאים, משאבי כלנית, חוקרים והשתלמויות כלנית. בכפתור "הנושאים" אפשר למצוא חתך של כתבות ומאמרים בנושאים בוטניים המעניינים את קהל חובבי הטבע. בכפתור "חוקרים" מופיע מידע על רוב חוקרי הבוטניקה בישראל ורשימת המאמרים שלהם. בכפתור "משאבים" כללנו נושאים שונים הקשורים לידע על צמחי ישראל והספרות שלהם: רשימה מלאה של צמחי הבר של ישראל, רשימות בעברית ובלועזית של כל מקורות הספרות (ביבליוגרפיה) שצוטטו עד כה ב"כלנית", וצילומי של כל המאמרים שפורסמו בכתב העת "רתם" מ-1981 עד 1989. הכפתור השמאלי האחרון מתייחס להשתלמויות חוג "כלנית"; מופיעים בו החוזרים להשתלמות הקרובה העתידית, תוכני ההשתלמויות השנתית ולחץ ישיר של סיכומי ההשתלמויות.

אנא - הפיצו את דבר כתב-העת ובקשו מכמה שיותר חובבי-טבע נוספים להירשם באתר כלנית <http://www.kalanit.org.il> בפינה השמאלית בחלון הרשמה בדף הבית הראשי. יש לנו גם קבוצת ווטסאפ פעילה ששמה "כלנית שיתוף תמונות וכתב עת", חופשי להרשמה עצמית. ידיעון זה מופץ גם דרך קבוצת הוטסאפ, מועלה בסרגל השחור בכתב העת הדיגיטלי וכל מי שמעוניין לקבלו בכתובת הא-מייל, ישלח בבקשה את כתובתו לחברתנו מרס שמאלי טלפון 052-3255186.

מאז סוף תחילת נובמבר ועד סוף דצמבר 2023, פרסמנו בכלנית 5 מאמרים, 9 כתבות במדור "חדשות ומציאות" ו-8 כתבות במדור "פורחי החודש" להלן תקצירי הכתבות והמאמרים על פי תאריכי הפרסום מהמאוחר למוקדם:

השרך לשון-אפעה; חלון אל העבר הגיאולוגי וחלון אל השרכים

31.12.2023

א.שמידע, י.ציפר וח.קלנר

לשון-אפעה הוא שרך נדיר ביותר בישראל אשר שני המינים שלו בארץ נמצאים בסכנת הכחדה והוכרזו כמינים אדומים (שמידע ופולק 2007). השנה זכינו לראות ולתעד אותם באותו מועד, במחצית השניה של חודש נובמבר; בצפון, בחוף שמורת הבונים גדלה לשון-אפעה קטנה ובחולות הערבה גדלה לשון-אפעה רבת-עלים. לשון-אפעה שייכת לקבוצה מיוחדת של שרכים הידועה מאז תקופת היורה-טריאס. על הקבוצה ועל האופייני והמיוחד לכל מחלקת השרכים במאמר הבא.

סיכום השתלמות כלנית לשפלת השומרון - "המשולש"

28.12.2023

ר.עומר, א.שמידע

השתלמות כלנית בחודש דצמבר 2023 סקרה את אזור שיפולי צפון מערב השומרון (קראנו לו "משולש בחן-חריש-עמק חפר" או אזור בקה אל-ערביה) ותחנה בודדת בגבעת הכלניות אשר במזרחו של עמק חפר. ביקרנו בחלקות של "שרידי הצומח הטבעי" בחבל ארץ זה וניסינו להבדיל בין יחידות הצומח הטבעי שהיה קיים מקדמת דנא לבין עצים וצמחים אשר "פלשו" לאזור בעקבות החקלאות המסורתית וההתישבות הצפופה הרב-תקופתית שהתנחלה במקום לאורך הדורות. ביקרנו במדרון תלול בעל נארי מפותח בכפר מרג'ה ורשמנו "בפעם הראשונה למדע" את המינים המאפיינים חברת חורש טבעי של אלון מצוי. ביקרנו בכמה עצי אלון תבור מרשימים ובחלקות יער של חברת אלון תבור ואשחר ארץ-ישראלי ודנו באפשרות שחברת צומח זו הייתה צומח הקלימקס של האזור והאם ומדוע חרוב מצוי, אלת מסטיק זית אירופי בר נכללו בה. קינחנו בגבעת הכלניות בה רואים "שחור על גבי לבן" מה קורה לשטח מכוסה כלניות עם רעיה מבוקרת כאשר זונחים אותו... וממרום הגבעה סיפרנו על העבר של עמק חפר שהיה מכוסה ביצות ומקווי מים טבעיים אשר צמחים טרופיים ואולי אפילו תנינים היו שכיחים בו בעבר.

סיכום השתלמות חוג כלנית לעמק המצלבה בירושלים, סתיו תשפ"ד

25.11.2023

א.שמידע ור.דונוביץ

בהשתלמות כלנית זו, עסקנו בנושא מרכזי במבשרי הגשם הם פורחי הסתיו, ובאקולוגיה והתאמה של קבוצת הגיאופיטים לסובב הים תיכוני. זכינו לגלות רק שני גושים של סתונית ירושלים – *Colchicum hierosolymitanum*, כנראה עקב הכחדת האוכלוסייה בשלושים שנים האחרונות. דנו מהו "הגשם היורה" ומה מאפיין את האקולוגיה של שוק הסתיו. אפיונו את האזור הים-תיכוני באקלים דו-עונתי קיצוני בו בקיץ הגשמים נעדרים חמישה חודשים ויותר. בהתאם, פורחי הסתיו מעבירים מהאביב משאבי מזון תוך אגירה תת-קרקעית ופורחים לרוב ללא עלים, בסתיו. התמקדנו בהתאמות הפריחה של חמישה מינים: סתונית ירושלים, בן-חצב סתווני, חצב מצוי, כתלה חריפה וחורשף מצוי. כמו כן, דנו בפנולוגיה הפריה של עצי ושיחי חורש ים תיכוניים אשר מבשילים בסתיו להם פרי עסיסי מתוק או עסיסי-שומני: זית אירופי, ער-אציל, מיש דרומי, פועה מצויה, שבטן לבן, שרביטן מצוי, דבקון הזית ואספרג החורש. הופתענו לגלות שהחרובים השתולים בעמק המצלבה עדיין לא פורחים וניסינו להסביר מדוע קטנית זו הפרידה את הזוויגים והיתה לצמח דו-ביתי.

סיכום השתלמות כלנית אזור ירושלים, פריחת החלמוניות והגשם הגדול, 23.11.2023

23.11.2023

א.שמידע, ש.כהן, ר.דונוביץ ומ.שמאלי

בהשתלמות כלנית האחרונה, ביקרנו בתחנות באזור ירושלים בהן ישנן עדיין אוכלוסיות פורחות של חלמונית גדולה. סוף חודש נובמבר הוא שיא פריחת החלמוניות באתר מעלה רחבעם, וסוף פריחת החלמוניות באתרים באזור בית צפאפא, ושדה בועז. אתר החלמוניות בנחל קטלב גמר לפרוח זה מכבר. בנוסף לחלמוניות זכינה לראות שני מיני סתווניות ולא מצאנו פריחה של המין השלישי – סתוונית טוביה. ראינו פרטים יפים של סתוונית ירושלים בגבעת המטוס בבית צפאפא וסוף פריחה בעמק המצלבה. הפריחה המאוחרת של סתוונית ירושלים השנה, בדיוק באותם אתרים בהן אנו מכירים אותם בשנים קודמות, הינה אינדיקציה ברורה לכך שהשנה רוב הצמחים פורחי הסתיו מאחרים לפרוח לפחות בשבועיים. סתוונית היורה מופיעה בשיא הפריחה עם עלים בכיסי קרקע בין סלעים בתחנת עמק המצלבה, ואיבי הנחל, ליד תקוע. למדנו להבדיל בין שני מיני הסתוונית. אי מציאת סתוונית טוביה, בתחנת מעלה רחבעם ובתחנות שעשינו בחתך כביש מעלה עמוס - רוג'ום א-נאקה, מרמזת גם היא על האיחור בפריחה בסתיו תשפ"ד.

סיכום עונת פריחת החצב – תשפ"ג 2024

3.11.2023

א.שמידע, ר.דונוביץ ומ.שמאלי

השנה (2023-24 תשפ"ד), אספו חברי חוג כלנית תצפיות רבות ותמונות אודות אתרים זמני פריחה (פנולוגיה) של החצב המצוי – *Drimia maritima*. בעוד תקופת הפריחה המרכזית של החצב היא בחודש ספטמבר הרי כבר בסוף חודש יולי צופים רבים מחובבי הטבע בפרטים יוצאי דופן, המעלים עמודי פריחה ומתחילים לפרוח בחודש יולי ואף בחודש יוני, "הרחק מעונת הפריחה הרגילה של החצב המצוי." רק אם נאסוף מידי שנה הרבה תצפיות ונשווה אותן נוכל לקבל דגמים אופייניים ונדע מי יוצא מן הכלל ומהו בכלל הכלל. השוואת נתוני הפריחה של החצב לשנים קודמות מעלה אפשרות סבירה כי השנה אחרת אוכלוסיית החצב לפרוח לפחות בעשרה ימים במוצע. על הסיבות האפשריות לאיחור זה בפריחה בכתבה הבאה.

במדור "חדשות ומציאות" פורסמו לאחרונה:

**** לפתיחת כל כתבה או מאמר - נא ללחוץ על הכותרת**

ירבוז קוצני התגלה במרעה בקר ליד קיבוץ מצר – ואולי, טקסון חדש שטרם תואר בספרות

5.1.2024

ע.אלוני וא.שמידע

בהשתלמות חוג לבוטניקה "כלנית", נמצא בתאריך 25.12.2023 בשטח מרעה פרות של קיבוץ מצר, בגבעות גיר רך אאוקני ממזרח לקיבוץ מצר פרט בודד נקבה של הסוג ירבוז. על אף שירבוז קוצני מתואר כמין הרמפרודיט בעל פרחי זכר בצד פרחי נקבה אנו חושבים כי זהו גנוטיפ חדש חד-מיני של ירבוז קוצני. תמונות של פרט זכרי (ש.כ.) של טקסון זה מאחו פי-גלילות מחזקת אפשרות זאת.

מתי פורח ערער ארזי בהר-שפנים ליד בית-ג'אן?

20.12.2023

א.שמידע, נ.הר וג.נאמן

עונת הפריחה של ערער ארזי *Juniperus oxycedrus* מוזרה ביותר- אמצע החורף. בעונה זו יש סיכוי רב כי האבקה וגם הפרח הנקבי יפגע ע"י גשם וסופה חזקה ואף על פי כן מועדי הפריחה אשר של עצי ערער ארזי אשר נרשמו בעצים שתולים בירושלים היו בין 21 לדצמבר 14 בינואר. בביקורנו באוכלוסיית הערער בהר-שפנים בתאריך 18.12.23 הערער עדיין לא הניץ אצטרטבלים זכריים או נקביים. מתי יפרח השנה הערער הארזי?

חרוב דו-מיני התגלה פורח בחודש דצמבר בקיבוץ עין-חרוד

17.12.2023

מ.שמאלי וא.שמידע

החרוב המצוי *Ceratonia siliqua* הוא עץ דו-ביתי הפורח בסתיו מחודש ספטמבר ועד חודש נובמבר. עצי הזכר מקדימים לפרוח בממוצע 11 יום לפני עצי הנקבה. להפתעתנו מצאנו השנה (תשפ"ד, 2023) עץ חרוב דו-מיני(הרמפרודיטי) הפורח בחודש דצמבר. זהו כנראה עץ שתול משנות החמישים אשר הורכב או זרעיו הובאו מספרד.

משטחי פריחה של סתונית היורה בגבעת התנ"ך בירושלים: מדוע סתונית היורה כה שופעת השנה?

13.12.2023

ש.כהן א.שמידע ור.דונוביץ

שפעת פריחה של כתמי גיאופיטים המופיעים אחת לכמה שנים היא תופעה ידועה לחובבי הטבע אך רב הנסתר על הגלוי לגבי הסיבות להופעתה. השנה אנו מדווחים על משטחי פריחה של **סתונית היורה** *Colchicum stevenii* – בחודש נובמבר 2023; אחד מהם הוא משטח הפריחה העז של סתונית היורה בגבעת התנ"ך בירושלים.

סתונית טוביה פורחת בפני-קדם ובכל חגורת הספר(9.12.23)

13.12.2023

מ.טל, י.רונס, ע.פרידמן וא.שמידע

לסתונית טוביה *Colchicum tuviae* – מגיע הכתר "הפרח של המדינה" שכן זהו מין צמח אנדמי לישראל (גדל בעולם רק אצלנו) ונקרא על שמו של טוביה קושניר, הבוטנאי המבטיח בן דור הפלמ"ח שנפל עם לוחמי הל"ה בקרבות מלחמת השחרור. זהו גם גיאופיט הגדל ופורח בעיקר בחגורת הספר של יהודה – "צור מחצבתנו", האזור שבו התרחשו רבים מעלילות המקרא כולל סיפורי דוד ירמיהו ועמוס. היא שייכת לקבוצה מיוחדת בסוג סתונית, בעלת כוסיות מצויצות בבסיס הפרח המיוחדת לספר המדבר. על הביולוגיה והפריחה של סתונית טוביה מתועדת בכתבה זו.

הפטריה אוזנית חרמונית נמצאה ב"נחל חתול" בחרמון

12.12.2023

ש.פריינטה וב.גל

תמונות של פטרית כובע יפהפיה ומגושמת הגיעה למערכת כלנית מהחרמון. התברר כי זהו טקסון מיוחד – אוזנית חרמונית" השייכת למין רחב התפוצה אוזנית הכלך. על הגילוי והביולוגיה של **אוזנית חרמונית**, בכתבה זו.

סיכום עונת פריחת החצב – תשפ"ג 2024

1.12.2023

א.שמידע, מ.שמאלי ור.דונוביץ

השנה (2023-24 תשפ"ד), אספו חברי חוג כלנית תצפיות רבות ותמונות אודות אתרים וזמני פריחה(פנולוגיה) של **החצב המצוי** *Drimia maritima*. – בעוד תקופת הפריחה המרכזית של החצב היא בחודש ספטמבר הרי כבר בסוף חודש יולי.

כרכום נאה התגלה בפני-קדם, ברכס הכנוב ליד חברון

6.12.2023

ע.פרידמן, מ.טל, י.שר-שלום ד.הלר-טלמון וא.שמידע

כרכום נאה *Crocus pallasii* התגלה לראשונה פורח ברכס הכנוב אשר נמצא ברום 900 מטר מדרום מזרח לחברון. זהו מין צפוני אשר אינו גדל בשומרון, והיה ידוע עד כה רק בשני מקומות באזור יהודה. והנה, אחת מאיתנו (מ. טל) יצאה לטייל ליד שער הישוב פני קדם וגילתה בסוף חודש נובמבר 2023, אוכלוסייה יפה של כרכום נאה.

כדן קטן-פרחים מאחר לפרוח: תצפיות ממודיעין אלעד וצלפון, 23.11.23

29.11.2023

א.שמידע ושורד

כדן קטן-פרחים הוא אחד הגיאופיטים הפורחים בסתיו, בדרל כלל בחודש אוקטובר. והנה השנה, בדומה לרוב שאר צמחי הבצל מבשרי הגשם הכדן מאחר לפרוח ממש בחודש שלם. שיא פריחה שלו נרשם במודיעין ובצלפון אשר בשפלת יהודה ובנימין בסוף חודש נובמבר.

במדור "פורחי החודש" פורסמו לאחרונה:

**** לפתיחת כל כתבה או מאמר - נא ללחוץ על הכותרת**

סתונית הנגב גיאופיט מוגן הפורח בנגב ובמדבר (דצמבר 2023)

דצמבר 2024

ערגה אלוני

סתונית הנגב *Colchicum ritchii* R.Br גיאופיט מוגן שמהקרקע בוקעים יחד עלים ופרחים. העלים מוארכים סרגליים, הפרחים דו-מיניים ורודים או לבנים מכילים פרח דמוי משפך בעל צינור ארוך חבוי בקרקע. הכותרת בת 6 עלים מסודרים בשני דורים. אבקנים 6, השחלה תת קרקעית בת 3 עמודי עלי. הפרי הלקט שעולה עם הבשלתו מעל הקרקע. כל חלקי הצמח מכילים קולכיצין - חומר רעיל המשמש למרפא, אשר ריכוזו בפקעת ובזרעים גבוה מאשר בשאר אברי בצמח.

גלינסוגה קטנת-פרחים צמח גר, חד-שנתי (דצמבר 2023)

דצמבר 2023

ערגה אלוני

גלינסוגה קטנת-פרחים *Galinsoga parviflora* Cav. הינה צמח ח"ש ממשפחת המורכבים בגובה עד 60 ס"מ, בעל גבעולים דקים ועלים דמויי ביצה מחודדים בראשם. הפרחים מסודרים בתפרחת עם 5 פרחים לשוניים לבנים וכ20 פרחים צהובים צינוריים דו-מיניים, להם 5 עלי כותרת מאוחים שחלה תחתית ועמוד עלי בן שתי צלקות. האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים קטנים הפרי זרעון בעל ציצית לבנה. הזרעים נובטים בקלות ומייצרים יותר מדור אחד בשנה. חלקי הצמח נאכלים ומשמשים כחומר מרפא ברפואה העממית.

זקנונית הטבעות עשבוני רב-שנתי מהדגניים (דצמבר 2023)

דצמבר 2023

ערגה אלוני

זקנונית הטבעות *Dichanthium annulatum* (Forssk.) Stapf, עשבוני רב-שנתי נפוץ מהדגניים בגובה 60-30 ס"מ, בעל קנה שורש בקרקע. העלים סרגליים הלשונית קרומית. התפרחת בראש הגבעול בת 3-9 אשכולות דמויי שיבולת. השיבוליות מסודרות בזוגות נושאות פרחים חד-מיניים עקרים או דו מיניים. האבקה ע"י רוח הפרי גרגר. הצמח משמש למספוא ובאזורים מסוימים בעולם נחשב לפולש.

קנה מצוי רב-שנתי הגדל במעונות לחים (נובמבר 2023)

נובמבר 2023

ערגה אלוני

קנה מצוי *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud הוא עשבוני רב-שנתי מהדגניים הגדל בבתי גידול לחים. בקרקע יש לצמח קנה-שורש המפתח קנים זקופים ובקרקע שורשים מעמיקים. העלים מסורגים דמויי אזמל הנדן ארוך צמוד לקנה, בינו לבין הטרף מצויה לשונית שעירה. הפרחים ערוכים בראש הקנה בתפרחת מכבד צמרי לבן. הוא מורכב משיבולים עם שיבוליות רבות נושאות פרחים. רוב הפרחים דו-מיניים. אבקנים 1-3 שחלה עילית עם 2 צלקות שעירות. האבקה ע" רוח. רביית הצמח ברובה וגטיבית.

ירבוז פלמר עשבוני ח"ש מוכר כעשב רע בשדות (נובמבר 2023)

נובמבר 2023

ערגה אלוני

ירבוז פלמר *Amaranthus palmeri* S. Watson המשתייך לירבוזיים הוא עשבוני ח"ש דו-ביתי. לצמח שורש מסועף, וענפים בעלי גוון אדמדם, העלים פשוטים מסורגים שפתם תמימה. פרחי כל אחד מהזוויגים על צמחים נפרדים מסודרים בתפרחת צפופה. פרחי הזוויג הנקבי בעלי 5 עלי עטיף, מתחתם חפיות ירוקות דוקרניות. השחלה עילית בת ביצית אחת, עמוד עלי חסר או קצר. פרחי הזוויג להם חפיות ו-5 עלי העטיף 5 שקופים, 5 אבקנים בולטים. הפרי שקיק קרומי בן זרע אחד.

אזובית רמון אנדמי נדיר הגדל בהר הנגב (נובמבר 2023)

נובמבר 2023

ערגה אלוני

אזובית רמון *Origanum ramonense* Danin המשתייכת למשפחת השפתניים, היא בן שיח אנדמי- נדיר הגדל בהר הנגב הגבוה, ברום שבין 800-1000 מ'. הצמח שעיר רוב אבריו המכוסים שערות צפופות המפרישות שמנים ריחניים. העלים פשוטים יושבים שפתים תמימה, נגדיים על הגבעול, הפרחים לבנים דו-מיניים, צינוריים נתונים בגביע מאוחה דמוי פעמון בראשו 5 שיניים. לכל פרח שתי שפות: העליונה בת 3 אונות מעוגלות, בשפה תחתונה 2 אונות. אבקנים 4 שוני אורך, העלי ארוך מהם. שחלה תחתית, מכילה 4 פרודות המתפזרות עם ניתוק הגביע.